

Ubezpieczenia społeczne w rolnictwie w wybranych krajach UE – analiza porównawcza

dr inż. Joanna Pawłowska-Tyszko

dr inż. Michał Soliwoda

**INSTYTUT EKONOMIKI ROLNICTWA
I GOSPODARKI ŻYWNOŚCIOWEJ
PAŃSTWOWY INSTYTUT BADAWCZY**

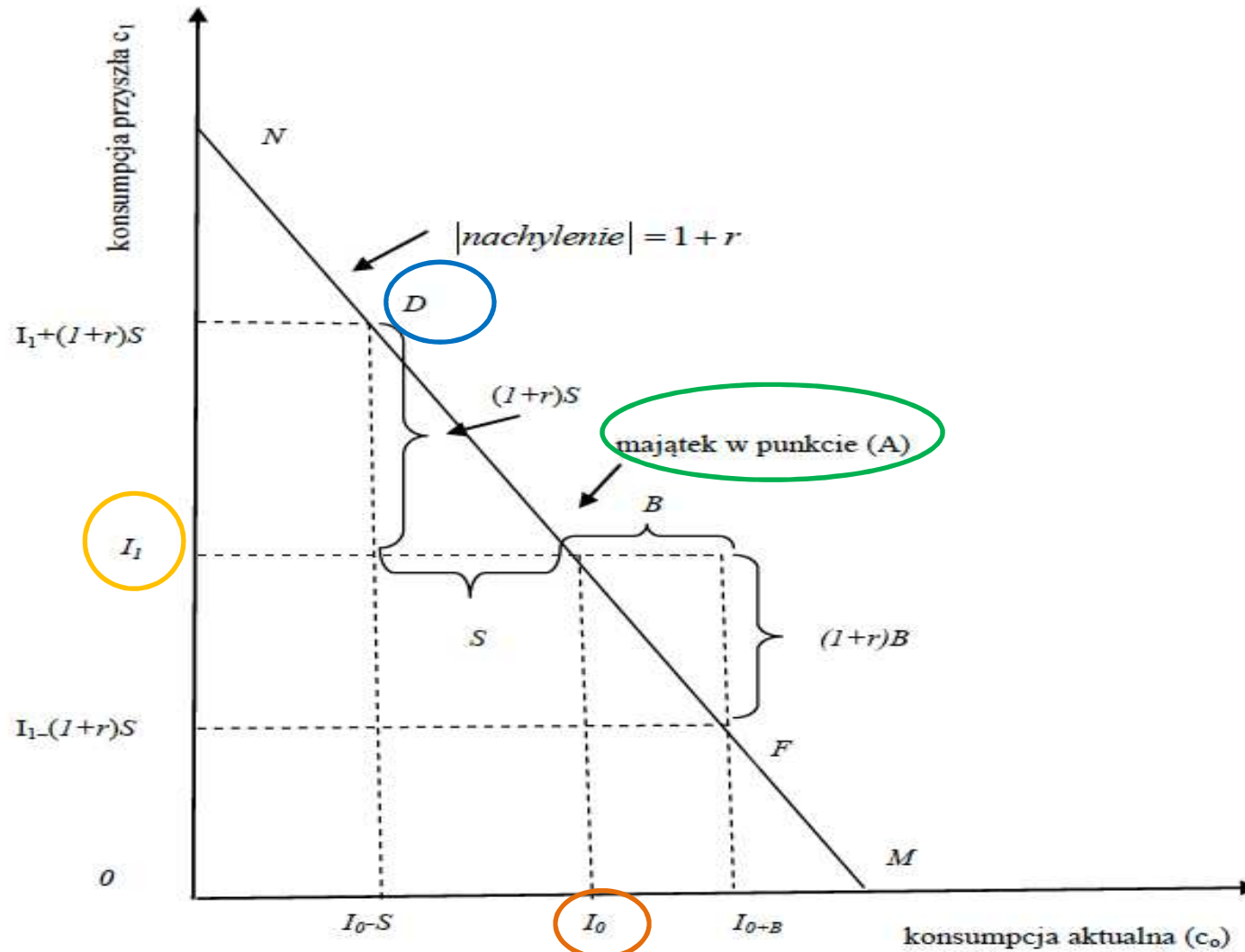
Cel pracy

Porównanie rozwiązań w zakresie ubezpieczeń społecznych rolników w wybranych krajach Unii Europejskiej.

Uzasadnienie występowania ubezpieczeń społecznych

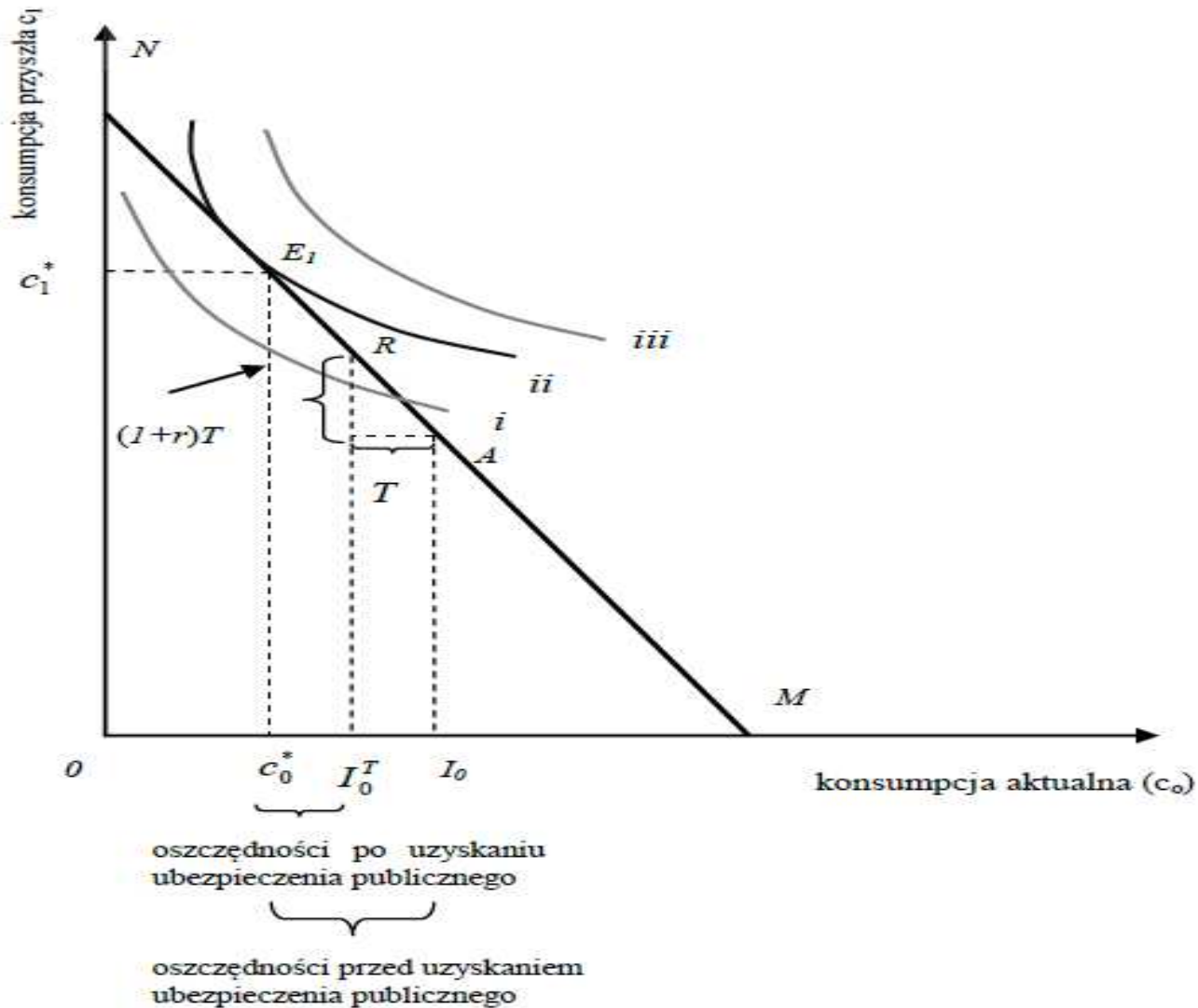
- ❑ **Wyrównywanie konsumpcji** (*consumption smooth*)
- ❑ **Brak przezorności** związany z podejmowaniem długoterminowych decyzji finansowych
- ❑ **Paternalizm państwowy**
- ❑ **Niski poziom oszczędności** ludzi wywołany hazardem moralnym
- ❑ **Przesłanki etyczne:** poprawa pozycji ekonomicznej osób w podeszłym wieku

Ograniczenie budżetowe w przypadku konsumpcji aktualnej i przyszłej

Źródło: opracowanie własne na podstawie: H.S. Rosen, T. Gayer, *Public Finance, Ninth Edition*, McGraw-Hill, New York 2010. s.244.

Wypierania oszczędności prywatnych przez ubezpieczenia publiczne

Źródło: opracowanie własne na podstawie: H.S. Rosen, T. Gayer, *Public Finance, Ninth Edition, McGraw-Hill, New York 2010. s.244.*

Teoretyczne podstawy ubezpieczeń społecznych

- **Teoria oszczędzania jako podstawa ubezpieczeń społecznych**
 - **Hipoteza cyklu życia** (Life Cycle Hypothesis) – prace Modiglianiego, Ando i Brumberga (lata 50. XX w.)
 - **Teoria permanentnego dochodu** (Permanent Income Hypothesis) – prace Friedmana [1957]
 - **Hipoteza „błądzenie losowego” konsumpcji** – prace Halla [1978]
 - **Behawioralna hipoteza cyklu życia** – prace Shefrina i Thaler [1988]
- **Efekty ekonomiczne ubezpieczeń społecznych**
 - **Efekt substytucji majątku** (*wealth substitution effect*): wypieranie prywatnych oszczędności na skutek obecności ubez. społ.; w systemie repartycyjnym (*pay-as-you-go*).
 - **Efekt odchodzenia na emeryturę** (*retirement effect*) – ubez. społ. skłaniają ludzi do przechodzenia na emeryturę wcześniej niż w wieku, w którym mogliby przejść.
 - **Efekt spadku** (*bequest effect*) – ludzie mogą oszczędzać więcej, żeby finansować większy spadek dla dzieci niż w ramach międzypokoleniowej redystrybucji dochodów. W istocie, ludzie zwiększają swoje oszczędności, żeby cofnąć wpływ ubezpieczeń społecznych na dochody dzieci.

Typologia państw opiekuńczych (*welfare states*)

Wskaźnik	Państwo liberalne	Państwo konserwatywne	Państwo socjaldemokratyczne
Ochrona przed siłą rynku (market force) i utrata wynagrodzeń	Słaba	Średnia	Silna
Uprawnienia socjalne/zapomogi dla ubogich	Zapomogi	Uprawnienia socjalne	Uprawnienia socjalne
Relacja składek prywatnych do wydatków na cele społeczne	+++	++	+
Wielkość indywidualnego wkładu obywateli na wydatki socjalne	++	+++	++
Zróżnicowanie systemów zabezpieczeń społecznych w zależności od przynależności do danej grupy zawodowej	Nie	Tak	Nie
Zdolność do redystrybucji dochodów	Średnia	Średnia	Wysoka
Całkowita gwarancja zatrudnienia	Nie	Zależy od fazy cyklu koniunkturalnego	Tak
Przykłady państw	USA, Australia, Japonia, Kanada, Szwajcaria	Niemcy, Austria, kraje Beneleksu	Szwecja, Norwegia

Źródło: adaptacja rozważań z: Grossketler H., 2005: Social Insurance [w:] Handbook of Public Finance, Backhaus J.G, Wagner R.E., Springer Science (e-book) za: Schmidt M.G., 1988: Sozialpolitik. Historische Entwicklung und internationaler Vergleich. Openladen: Leske + Budrich, s. 162.

Modele ubezpieczeń społecznych

Wyszczególnienie	Model Bismarck'a (system ubezpieczeniowy)	Model Beveridge'a (model zaopatrzeniowy)
Beneficjenci	Zatrudnieni	Cała populacja
Sposób finansowania	Składki oparte na wysokości wynagrodzeń	Budżet państwa (wpływy z podatków)
Świadczenia pieniężne	Oparte na podstawie utraconych wynagrodzeń	Jednolita stawka o charakterze proporcjonalnym
Świadczenia pozapieniężne	Pochodzące od instytucji ubezpieczeniowej	Rezerwa z państwowego systemu służby zdrowia
Obsługa składek/świadczeń (administracja)	Prywatna, często dzielona między pracodawcę i pracownika	Publiczna
Intensywność transferu	Wysoka	Niska

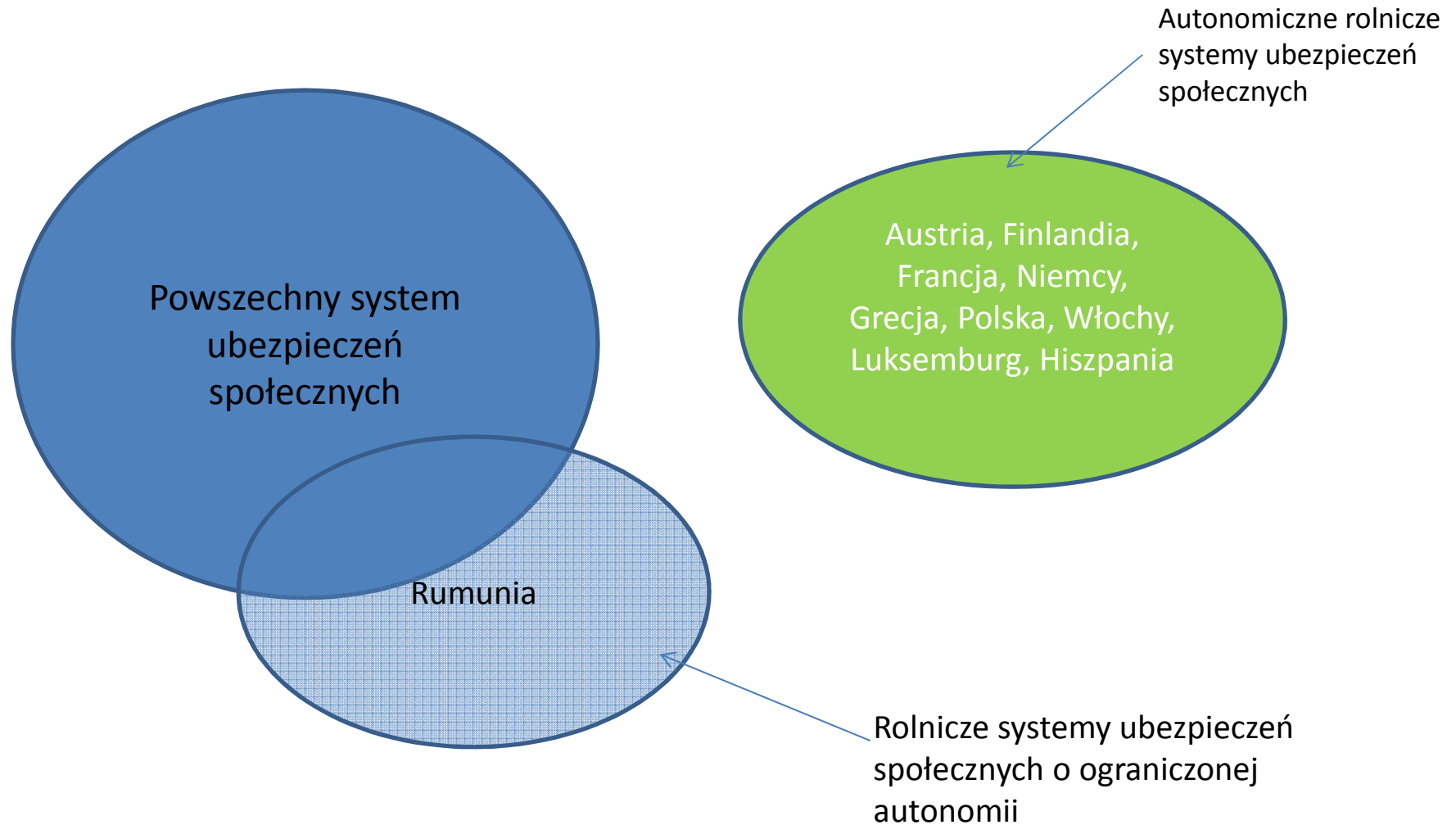
Źródło: Schmid, J. (1996). Wohlfahrtsstaten im Vergleich. Soziale Sicherungssysteme in Europa: Organisation, Finanzierung, Leistungen und Probleme. Opladen: Leske + Budrich, s. 59.

Uzasadnienie występowania specyficznych dla rolnictwa systemów ubezpieczeń społecznych

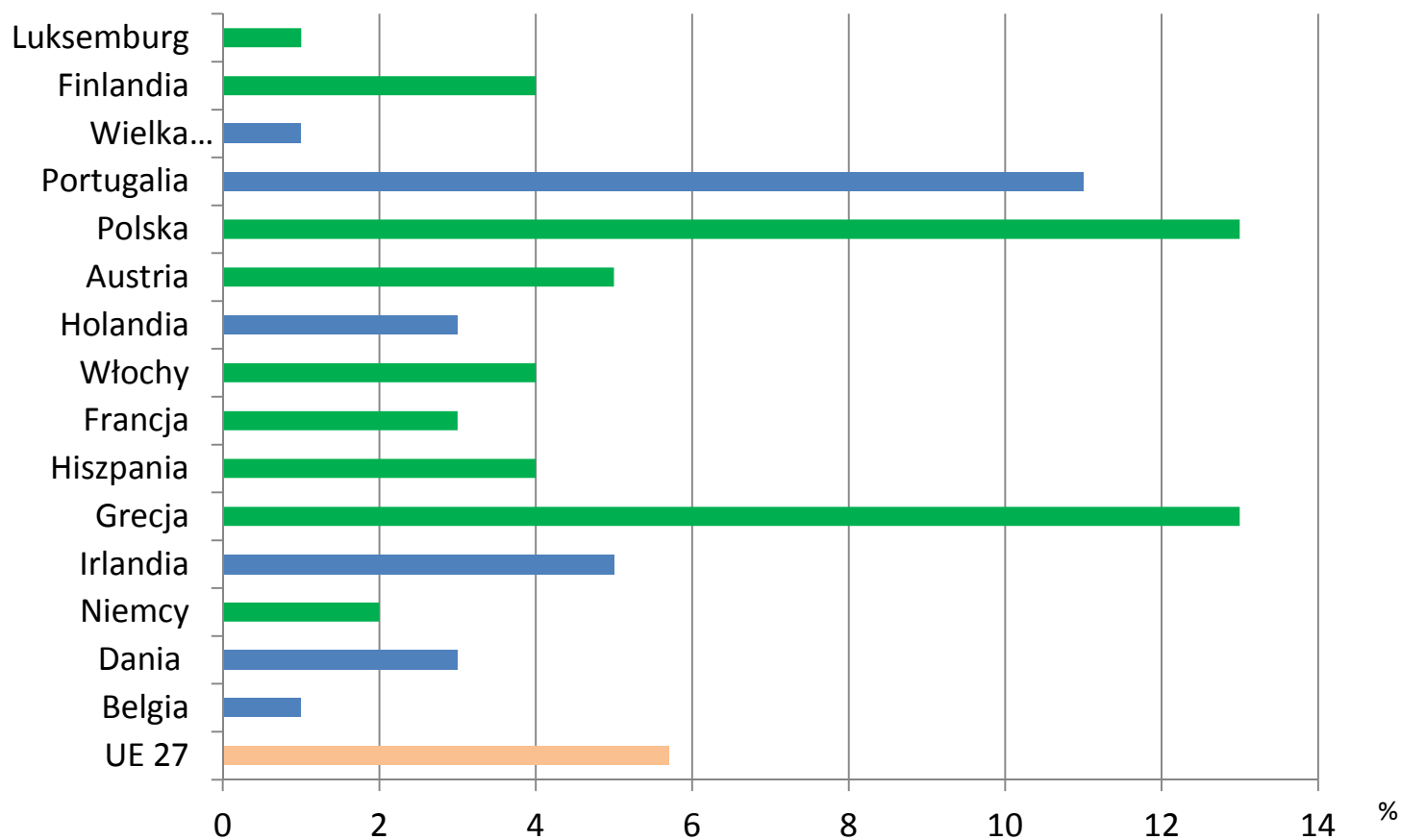
- Funkcja **zabezpieczenia rolników** od następstw realizacji różnorodnych ryzyk socjalnych
- Konieczność wspierania sektora za pomocą instrumentów fiskalnego **przemian i dostosowań strukturalnych rolnictwa**
- **Ogólne przesłanki** przemawiające za **interwencjonizmem państwa** w rolnictwie:
 - **Kwestia agrarna** – ziemia jako czynnik produkcji
 - **Ograniczony zakres możliwości decyzyjnych** w gospodarstwie
 - **Powiązanie produkcji rolniczej** z czynnikami przyrodniczymi
 - **Dominacja gospodarstw rodzinnych** (w niektórych państwach)

Źródło: adaptacja rozważań zawartych w Przygodzka R., 2006: Fiskalne instrumenty wspierania rozwoju rolnictwa – przyczyny stosowania, mechanizmy i skutki. Wydawnictwo UwB, Białystok, s. 60-63, 247.

Prawne rozwiązania organizacyjne rolniczych systemów ubezpieczeń społecznych

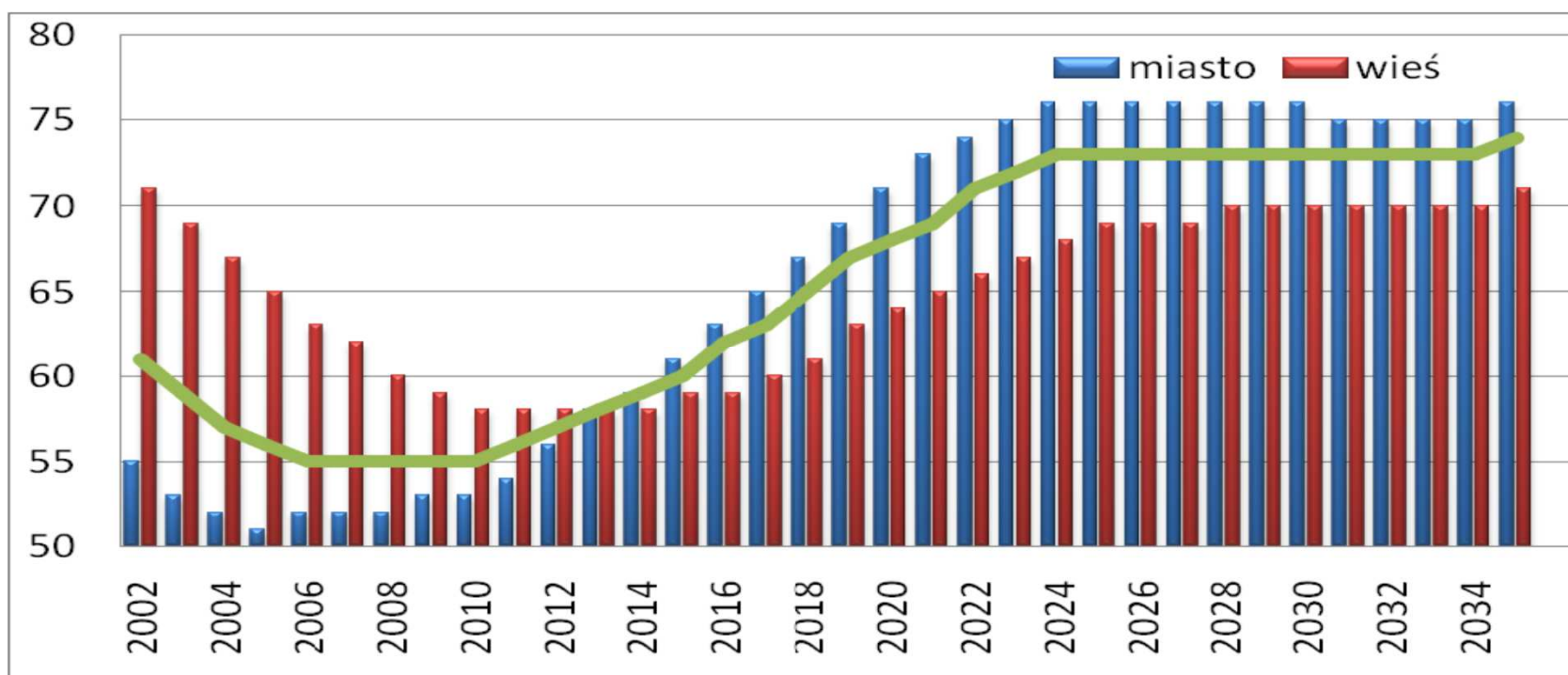

Udział osób pracujących w rolnictwie w całkowitej liczbie pracujących w wybrankach krajach UE (w 2010 roku)[%]

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat 2012

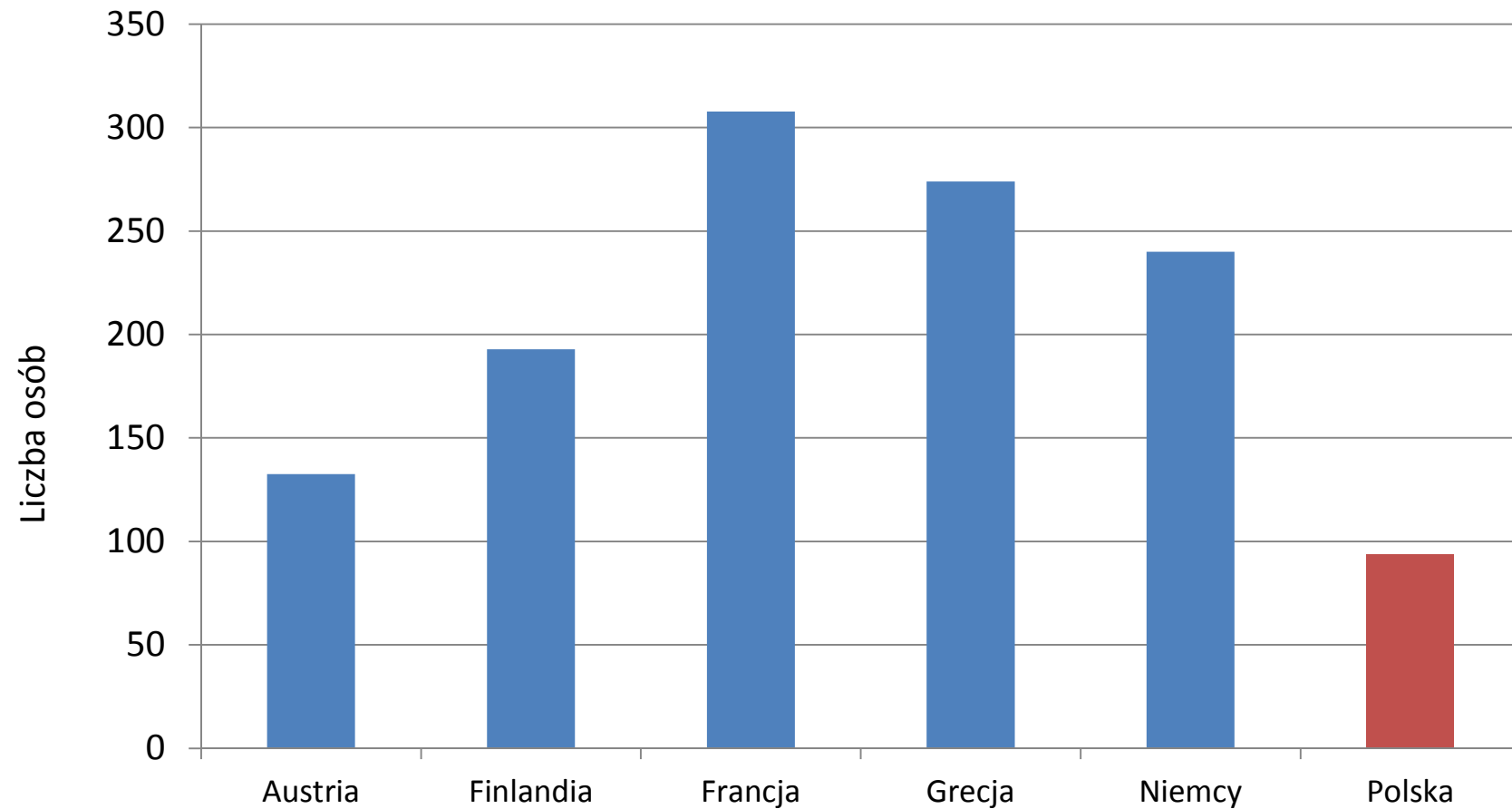
Wskaźnik obciążenia demograficznego (liczba osób w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym)

Źródło: STANNY M., *Demograficzne uwarunkowania rynku pracy na wsi*, Opinie i Ekspertyzy, OE-147, Kancelaria Senatu, Biuro Analiz i Dokumentacji, Dział Analiz i Opracowań Tematycznych, Sierpień 2010.

Liczba świadczeniobiorców do liczby ubezpieczonych w przeliczeniu na 100 osób

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ENASP 2010

Ubezpieczenia społeczne rolników i członków ich rodzin w Europie

Wyszczególnienie	Ubezpieczenie rolników		Ubezpieczenie na odrębnych zasadach	Ubezpieczenie członków rodzin
	Ubezpieczenie na zasadach ogólnych (pracownicy i osoby prowadzące działalność gospodarczą)	Ubezpieczenie na zasadach dla osób prowadzących działalność gospodarczą		
Austria			X	X
Belgia		X		X (współpracujący małżonkowie)
Bulgaria		X		
Cypr	X			
Czechy	X			
Dania	X			X (współpracujący małżonkowie)
Estonia	X (poza zasiłkiem dla bezrobotnych)			
Finlandia			X	
Francja			X	X (współpracujące osoby)
Grecja			X	X (współpracujące osoby)
Hiszpania	X (w zależności od wielkości gospodarstwa)		X (w zależności od wielkości gospodarstwa)	X
Holandia	X (poza zasiłkiem dla bezrobotnych)			
Irlandia	X			
Litwa		X		X
Luksemburg			X	
Łotwa	X (poza zasiłkiem dla bezrobotnych, ubezpieczeniem wypadkowym i chorób zawodowych)			
Malta	X (poza zasiłkiem dla bezrobotnych)			
Niemcy			X	X
Polska			X	X (współpracujące osoby)
Portugalia		X		
Rumunia		X (ubezpieczenie rentowe i emerytalne są dobrowolne)		
Słowacja	X (poza ubezpieczeniem wypadkowym i chorób zawodowych)			
Słowenia		X		
Szwecja	X			
Węgry	X (poza zasiłkiem dla bezrobotnych)			
Włochy			X	
Wlk. Brytania	X (poza zasiłkiem dla bezrobotnych, ubezpieczeniem wypadkowym i chorób zawodowych)			

Źródło: Opracowanie na podstawie D. Walczak, Uwarunkowania funkcjonowania systemu zabezpieczenia społecznego rolników w Polsce, Dom Organizatora TNOiK, Toruń 2011, s. 113-114.

Ubezpieczenia wypadkowe i chorobowe rolników w Europie

Wyszczególnienie	Obowiązkowe	Dobrowolne	Brak ubezpieczenia
Austria	X		
Belgia			X
Bułgaria			X
Cypr	X		
Czechy	X		
Dania		X	
Estonia			X
Finlandia	X		
Francja	X		
Grecja	X		
Hiszpania	X		
Holandia			X
Irlandia			X
Litwa		X (dobrowolne ubezpieczenie wypadkowe)	
Luksemburg	X		
Łotwa			X
Malta	X		
Niemcy	X		
Polska	X (w zależności od wielkości gospodarstwa)	X (w zależności od wielkości gospodarstwa)	
Portugalia	X (ubezpieczenie chorób zawodowych podlega pod ubezpieczenie powszechne, natomiast ubezpieczenie wypadkowe trzeba wykupić u prywatnego ubezpieczyciela)		
Rumunia		X	
Słowacja		X	
Słowenia	X		
Szwecja	X		
Węgry		X	
Włochy	X		
Wlk. Brytania			X

Źródło: Opracowanie na podstawie D. Walczak, Uwarunkowania funkcjonowania systemu zabezpieczenia społecznego rolników w Polsce, Dom Organizatora TNOiK, Toruń 2011, s. 113-114.

Preferencyjne systemy ubezpieczeń społecznych w rolnictwie krajów należących do Europejskiej Sieci Rolniczego Systemu Ochrony Społecznej (ENASP)

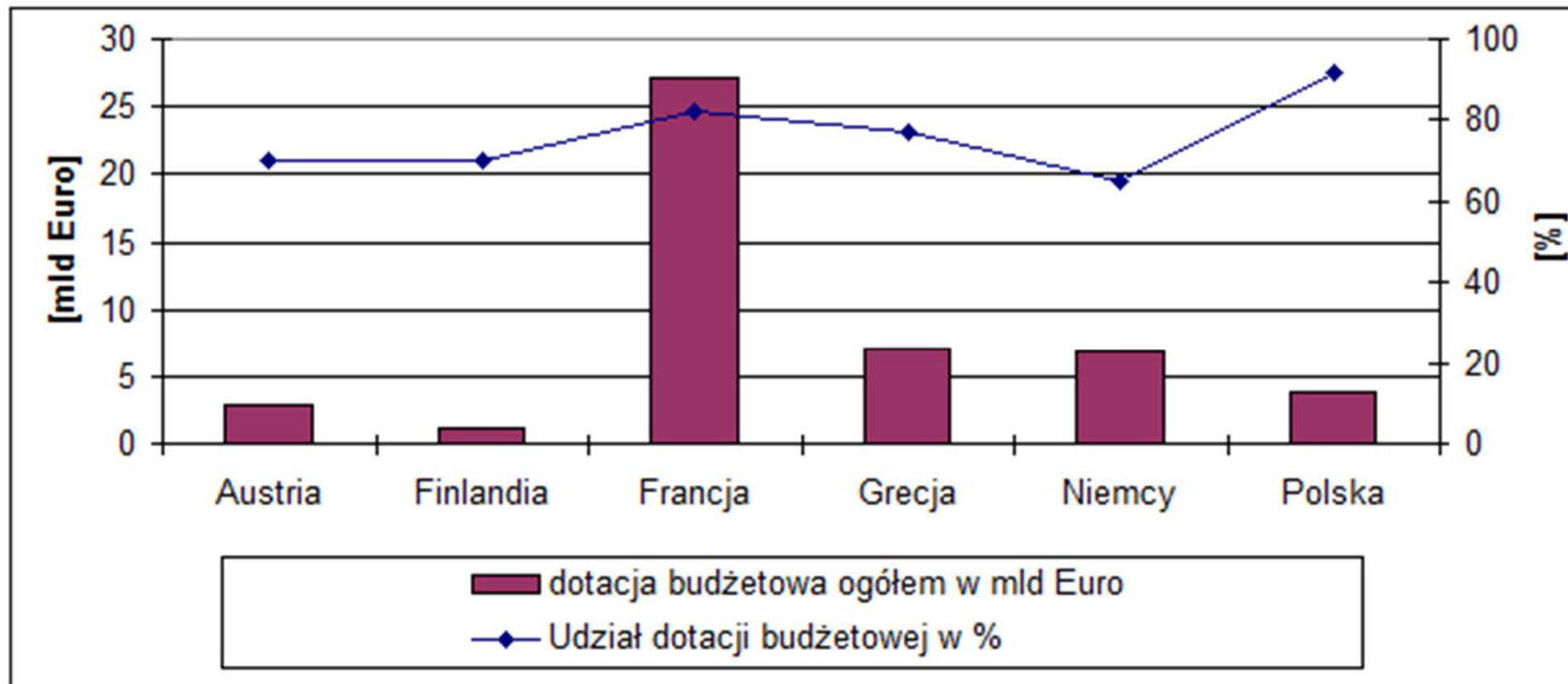
Kraj	Nazwa instytucji	Rok wprowadzenia odrębnego systemu ubezpieczeń społecznych dla rolników
Austria	SVB (Sozialversicherungsanstalt Der Bauern)	1974
Finlandia	MELA (Maatalousyrittäjien Eläkelaitos)	1969
Francja	MSA (Mutualite Sociale Agricole)	1945
Grecja	OGA (Organizmoz Georgikon Azfalizeon)	1961
Niemcy	LSV (Die Landwirtschaftlichen Sozialversicherung)	1919
Polska	KRUS (Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego)	1990

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ENASP

Porównanie systemów ubezpieczenia społecznego rolników w wybranych krajach UE

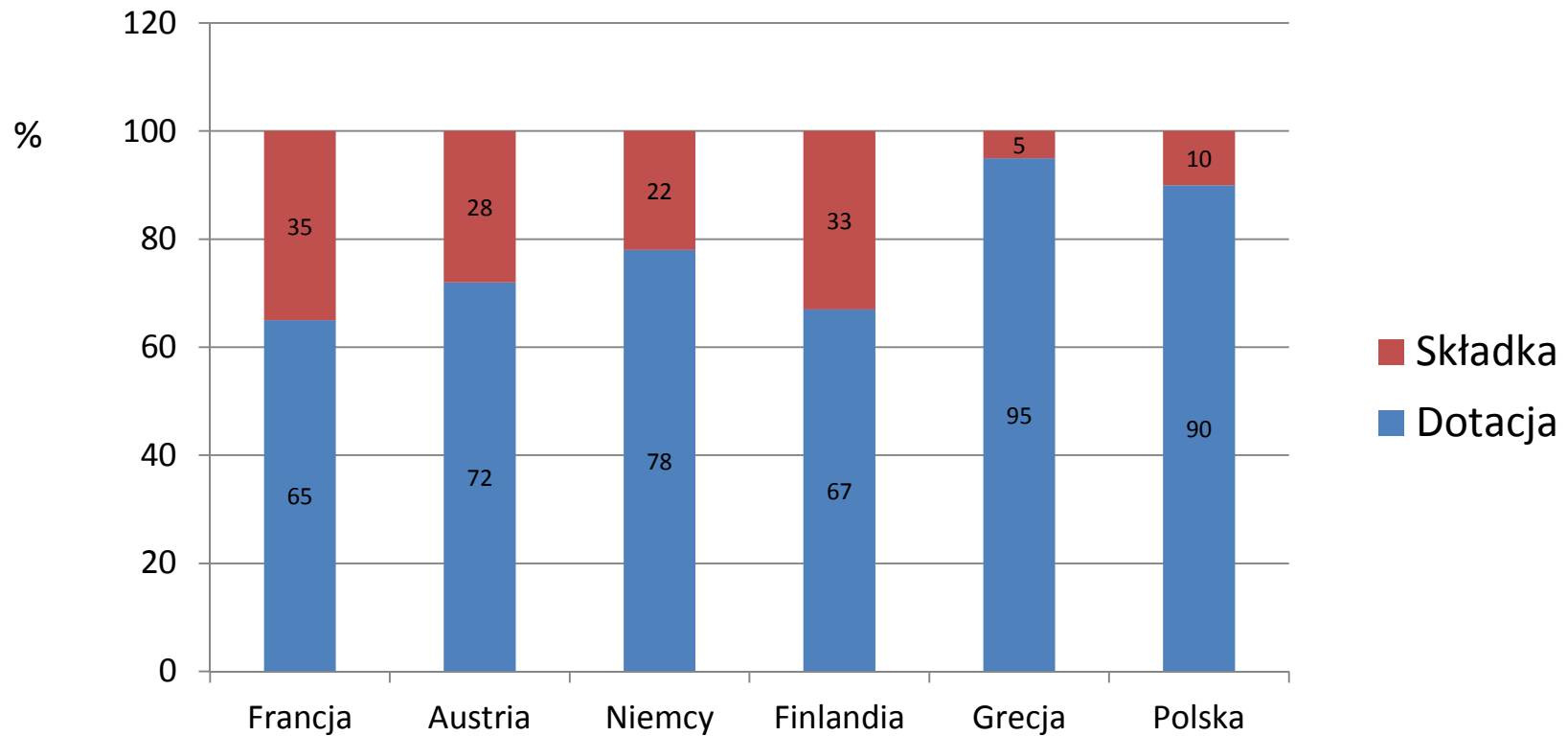
Wyszczególnienie	Austria	Finlandia	Francja	Grecja	Niemcy	Polska
Zakres podmiotowy	Rolnicy indywidualni i ich rodziny, leśnicy i ich rodziny	Rolnicy indywidualni, leśnicy, rybacy, właściciele reniferów wraz z rodzinami, artyści i pracownicy naukowci, którzy otrzymali dotację lub stypendium	Rolnicy indywidualni i bliskie osoby pracujące w gospodarstwie rolnym, pracownicy zatrudnieni w sektorze rolnym ich rodziny	Rolnicy indywidualni i bliskie osoby pracujące w gospodarstwie rolnym, pracownicy rolni, samozatrudnieni i rzemieślnicy z obszarów wiejskich do 2 tys. mieszkańców	Rolnicy indywidualni i ich rodziny, leśnicy i ich rodziny	Rolnicy indywidualni i bliskie osoby pracujące w gospodarstwie rolnym.
Sposób ustalania składek	- Na podstawie tzw. wartości jednostkowej gospodarstwa oraz stawki ubezpieczeniowej. Wartość jednostkową oblicza US biorąc pod uwagę wielkość gosp. jakość gleby, położenie. - Faktyczny dochód	Na podstawie powierzchni upraw i obszarów leśnych	Na podstawie wielkości dochodu z ostatnich 3 lat, dochodu szacowanego w oparciu o zryczałtowane wskaźniki dla poszczególnych upraw i hodowli, zryczałtowanych wynagrodzeń kierowników i pracowników	Brak danych	Na podstawie dochodu całkowitego, stanowiącego podstawę do opodatkowania podatkiem dochodowym.	Na podstawie wysokości emerytury podstawowej (10% emerytury) powiększonej o dodatkowe % dla gospodarstw powyżej 50 ha UR.
Rodzaj świadczeń	Wypadkowe, zdrowotne, emerytury i renty	Wypadkowe, rodzinne, emerytury i renty	Wypadkowe, zdrowotne, rodzinne, emerytury i renty	Zdrowotne, emerytalne, rodzinne, rentowe	Wypadkowe, zdrowotne, emerytury i renty	Wypadkowe, zdrowotne, rodzinne, emerytury i renty
Wiek emerytalny	kobiety 60, mężczyźni 65, docelowo zrównanie wieku do 67 lat	65 lat dla kobiet i mężczyzn, propozycja podniesienia do 68 lat	60 lat dla kobiet i mężczyzn Od 2018 r. - 62 lata i pełen okres składkowy lub 67 lat	65 lat dla kobiet i mężczyzn	65 dla kobiet i mężczyzn, docelowo 67	Kobiety 60, mężczyźni 65
Min. okres składkowy	45 lat	40 lat	38 lat dla osób urodzonych do 1945 r., i później okres wzrasta aż do 41 lat dla osób urodzonych w 1952 i później	Brak danych	15 lat i przekazanie gospodarstwa nowemu użytkownikowi i ukończone 65 lat	25 lat i wiek emerytalny lub 30 lat dla osób o 5 lat młodszych niż wiek emerytalny i zaprzestał działalności rolniczej

Wysokość dofinansowania systemów ubezpieczeń społecznych rolników w krajach należących do Europejskiej Sieci Rolniczych Systemów Zabezpieczenia Społecznego w roku 2009 (w mld Euro oraz w %)

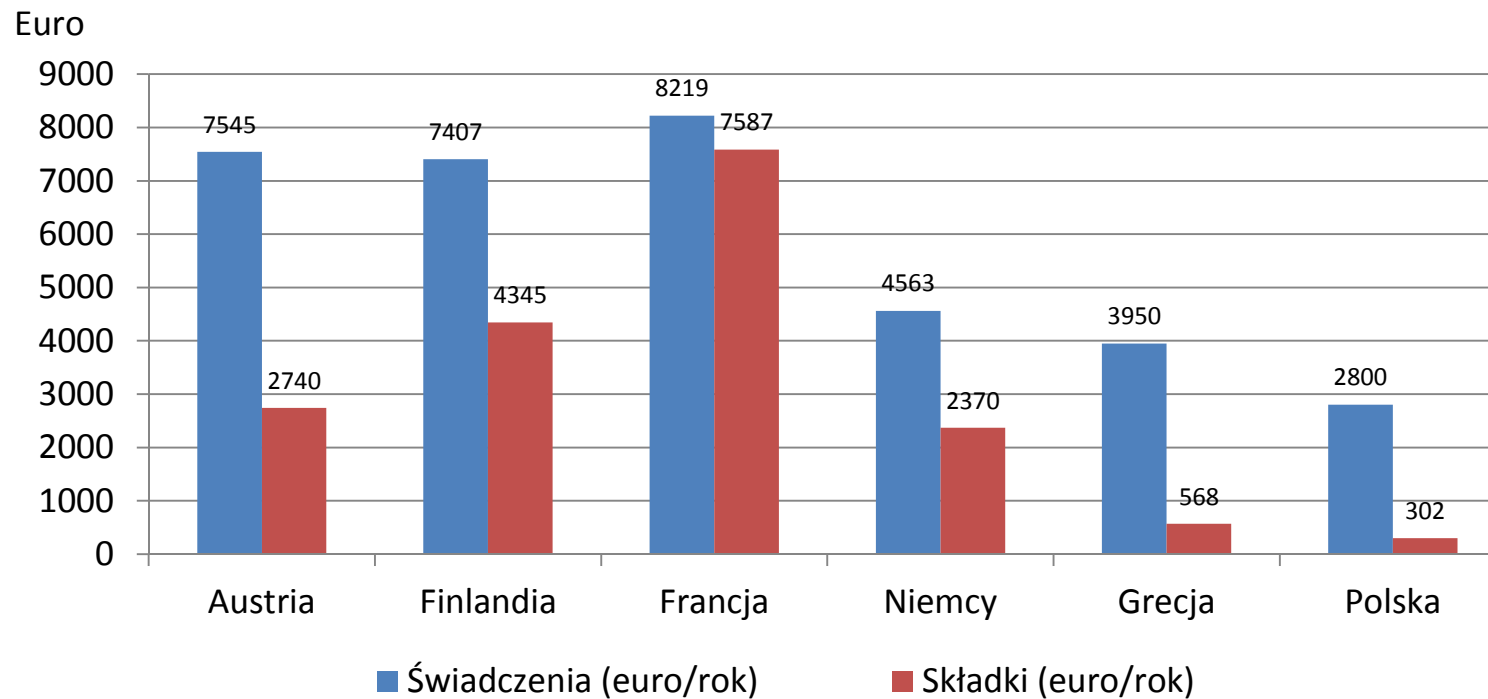
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ENASP „Rolnicze ubezpieczenia społeczne w Unii Europejskiej”, http://www.enasp.eu/files/enasp/enasp_1293802765477_ENASP_BOOKLET_INSIDE_2010.pdf. oraz statystyk krajowych systemów ubezpieczeń społecznych .

Poziom dofinansowania świadczeń emerytalnych z tytułu ubezpieczeń społecznych rolników [%]

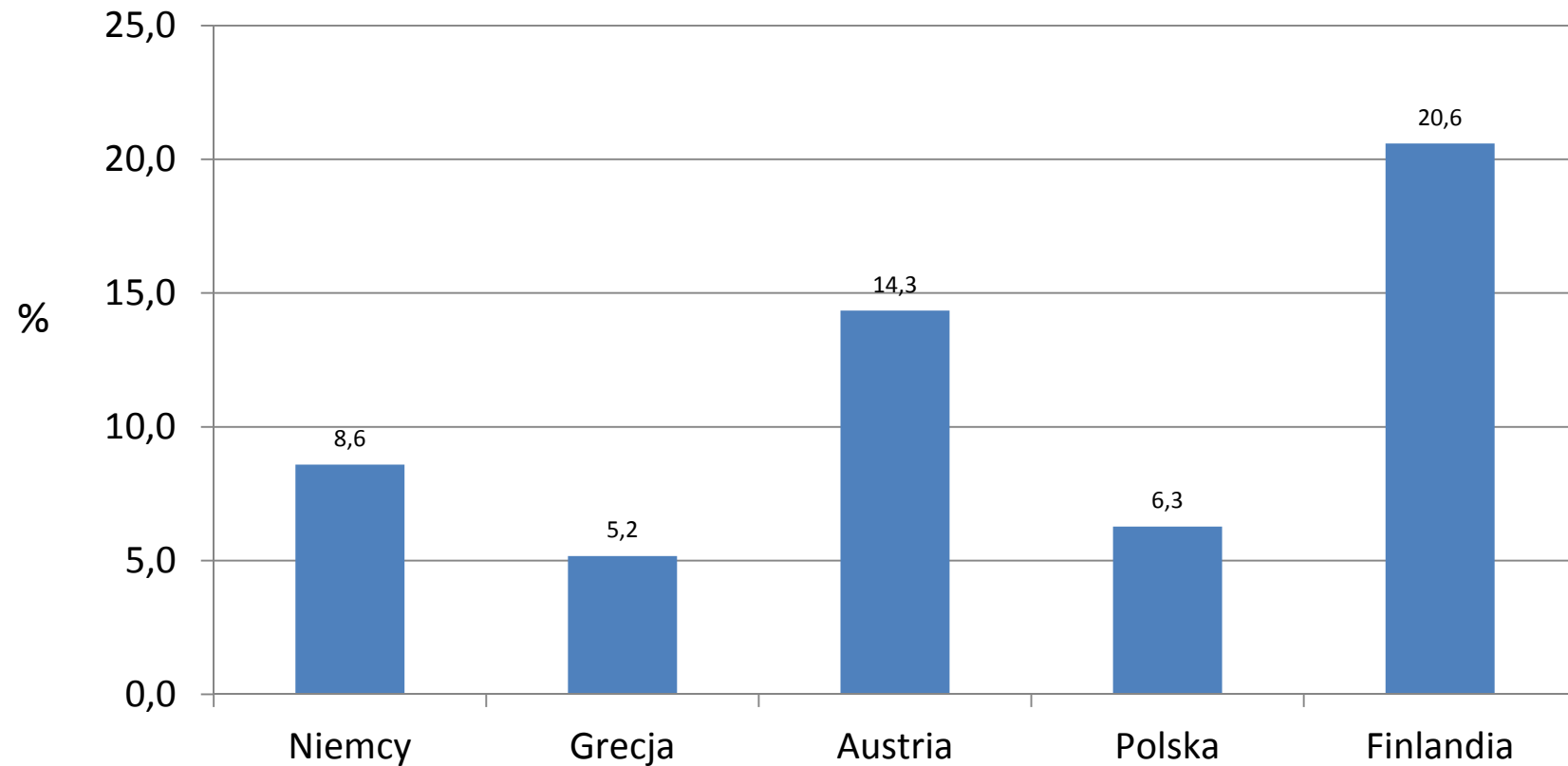
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych *statystyk krajowych systemów ubezpieczeń społecznych* oraz dane ENASP 2010.

Wysokość przeciętnej składki oraz świadczenia emerytalnego w wybranych systemach ubezpieczeń społecznych rolników (w Euro/rok)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *statystyk krajowych systemów ubezpieczeń społecznych*

Udział składek w dochodach rolniczych/AWU (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych *statystyk krajowych systemów ubezpieczeń społecznych* oraz FADN EU 2009

Wnioski

- Problemem systemu ubezpieczeń rolniczych w analizowanych krajach jest niekorzystna struktura wieku osób zatrudnionych w rolnictwie, co w konsekwencji powoduje wysokie koszty świadczeń ubezpieczeniowych przy zbyt niskich wpływach ze składek. Oznacza to konieczność kierowania wysokich dotacji państwowych do świadczeń rolników.
- Reformy systemu emerytalnego dla rolników będą musiały uwzględniać dynamikę procesów społecznych i demograficznych na wsi.
- Większość państw ma mniejszą skalę problemu, co wynika z niższego odsetka zatrudnionych w rolnictwie w stosunku do ogółu pracujących oraz mniejszej roli rolnictwa w gospodarce narodowej, niż ma to miejsce w Polsce.
- W analizowanych krajach, w celu minimalizowania udziału państwa w finansowaniu systemu wydlużeniu ulega okres opłacania składki konieczny do otrzymania emerytury oraz podnoszony jest wiek emerytalny.

Wnioski

- Konieczna jest tzw. parametryczna reforma systemu emerytalnego, tzn. działania w kierunku podniesienia wysokości składek emerytalnych, zwiększenia liczby płacących składki poprzez włączenie osób pozostających w zasobie tzw. ukrytego bezrobocia.
- Wzrost wysokości składki wnoszonej do systemu oznacza jednak obciążenie pokolenia ludności pracującej w rolnictwie dodatkowymi kosztami utrzymania systemu, co może niekorzystnie wpłynąć na ich sytuację dochodową.
- Idąc w ślad za rozwiązaniami niektórych państw UE, można powiązać wysokość odprowadzanych do systemu składek z wielkością dochodu z gospodarstwa, ustalonego nawet w sposób szacunkowy.
- Nie można jednak oczekiwać, że system ubezpieczeń rolniczych może być samofinansujący; można jednak zmierzać do ograniczania udziału środków państwowych w wydatkach analizowanych systemów.

Dziękujemy za uwagę